

Aszimmetriák a magyar számviteli szabályozásban az ezredforduló után

© **BORBÉLY Katalin**

Nyugat-magyarországi Egyetem, Közgazdaságtudományi Kar, Sopron
borbely.katalin@gmail.com

A kelet-közép-európai régió számviteli szabályozó rendszereinek sajátosságai

A kelet-közép-európai régió egykori szocialista országai számviteli szabályozó rendszereinek átalakítása eltérő ütemben történt meg a kilencvenes évek fordulóján. Az átmeneti gazdaságok számvitelének jellemzőit és feladatait King, Beattie & Cristescu (2001) a következőkben határozták meg:

1. Az erős makroökonomiai jellegben, amiben a számvitel, mint nemzetgazdasági statisztikák alapja jelenik meg, van elmozdulás, de nem elegendő. Folytatódik a központilag előírt számlakeret és könyvelési tételek gyakorlata.
2. Nem szűnt meg a kölcsönhatás a fiskális politika és a számviteli gyakorlat között.
3. A könyvvizsgálatnak tovább kell erősödnie.
4. A számviteli szakma fejlődésének együtt kell haladnia a tőkepiacok fejlődésével.
5. Az oktatás és a tréningek szerepe óriási.
6. Az új számviteli rendszerek kialakításában résztvevő EU-tagok különböző hatékonysággal dolgoztak.
7. A harmonizáció egyszerre jelenti az IAS-ekkel és az EU-direktívákkal történő harmonizációt.

A fenti ismérvcsoport az ezredfordulón keletkezett, ezért érdemes megvizsgálni, hogy egy évtized után is érvényes-e még, mivel fennáll a lehetősége, hogy elemei külön-külön és együttesen is torzít(hat)ják a vizsgált szabályozó rendszerek legfontosabb követelményeként előírt megbízható és valós képet.

Magyarországon a számvitel átalakítási folyamata már a nyolcvanas években elkezdődött. Számviteli szabályozó rendszerét tekintve – a szakmai tradícióknak megfelelően – az ún. kontinentális típusú szabályozásokhoz tartozik. Esetében továbbra is jellemző az erős makroökonomiai jelleg és a központi előírások egy sajátos formája, amire a cikk címe is utal. Az elmúlt évtizedben nem enyhült a fiskális politika és a számviteli gyakorlat szoros kapcsolata. Ennél pontosabb megállapítás nem tehető, ugyanis a kapcsolat szorosságára nem létezik mérőszám.

A könyvvizsgálat erősödésére vonatkozóan egyértelműen megállapítható, hogy a szakmai szabályok magas színvonalúak, a szakma a legmesszebbmenőkig megpróbálja biztosítani a jó minőségű munkavégzést. Ugyanakkor a könyvvizsgálati kötelezettség értékhatárának növekedésével az üzleti lehetőségek egyre szűkülnek. Az oktatás és tréningek szerepe továbbra is fontos. A Magyarországon regisztrált számviteli szolgáltatók számára előírt a kötelező képzéseken való részvétel, és

számos egyéb lehetőségből is választhatnak, hogy szaktudásukat naprakészen tartsák.

Az 1606/2002-es ún. IAS-rendelettel az Európai Unió tőzsdéin kötelezően bevezették az IAS/IFRS szerinti beszámolót, ami az érintettek számára mindenképpen szükségessé teszi a standardok naprakész ismeretét.

A 6. és 7. pont mára aktualitását veszítette, hiszen az átmeneti gazdaságok már az évtized első felében csatlakoztak az EU-hoz, tehát szabályozásuk kötelezően eurokonform. Mindemellett tény, hogy az uniós szabályok implementációja különbözően zajlott le a nemzeti szabályozásokban.

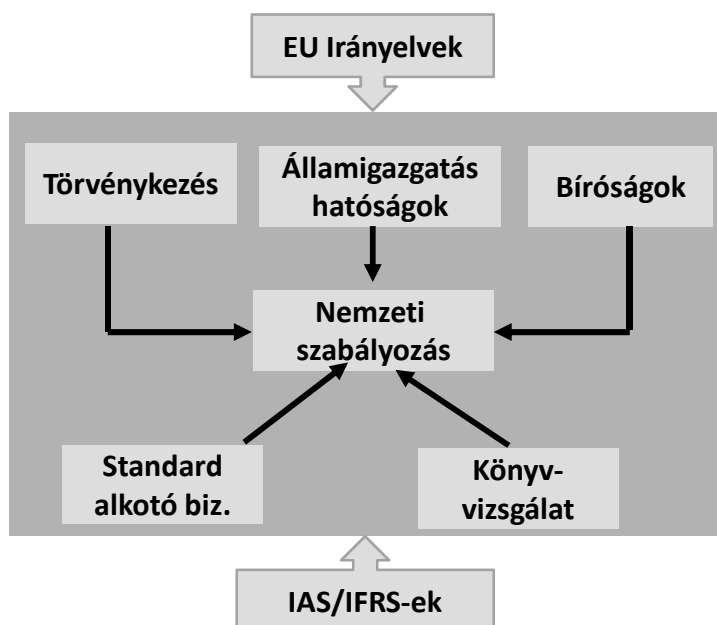
A „Hosszúra nyúlt átmenet?” című doktori értekezésemben, 2007-ben, az abban vizsgált országok¹ számviteli szabályozó rendszereire közös ismérvcsoportot képeztem.

A vizsgálatban résztvevőknek rendkívül rövid idő alatt kellett teljesíteni a harmonizációs feltételeket, ezért erőteljesen akceleráltak. Ez az erőteljes akceleráció rányomja bélyegét a térség szabályozó rendszereire, mert megakadályozza azok organikus fejlődését.

A rendszerváltozás után szakembereik szakmai attitűdjét elsősorban az előírásoknak való megfelelési kényszer jellemzi. A szabálykövető magatartás a kodifikált jogrendszerben kívánatos viselkedési forma, ám a számvitel nemzetközi harmonizációjának iránya alapvetően más magatartást is kíván a szakmától.

A jogalkotás és az ellenőrzés sajátosságaiból adódóan ma is döntő fontosságúak a számviteli szabályozó rendszer működtetésére ható tényezők. Két szempontból is aszimmetria mutatható ki a számviteli szabályozásban: az első a hatalmi ágak vs. szakmai szervezetek, a második a törvényhozás vs. végrehajtó hatalom tekintetében állhat fenn.

Lehetséges aszimmetriák a számviteli szabályozásban

Az első reláció elsősorban az angolszász és kontinentális típusú számviteli rendszerek közötti különbségre világít rá. Míg az angolszász rendszerekben a

¹ Az eredeti vizsgálatban Magyarország, Románia, Szlovákia (I. Borbély (2007)).

szabályalkotást szakmai szervezetek végzik, az ellenőrzést a szakmai és ítélkezési kontroll jellemzi. A számvitel világméretű harmonizációjával összefüggésben a szakmai szervezetek jelentőségének erősödése mind a jogalkotás előkészítésében, mind az ellenőrzésben vitathatatlan.

Az ún. kontinentális számvitelű országokban elsődleges szerepe a törvényhozás és a végrehajtó hatalom együttesének van. A kettő közötti törvénykezési aszimmetria okai részben a kontinentális rendszerek, részben a vizsgált fiatal demokráciák jogalkotási sajátosságaiban keresendők. Vitathatatlan az a tény is, hogy a rendszerváltozások után ebben a csoportban is jelentőssé vált a szakmai szervezetek tevékenysége.

Magyarország számviteli szabályozása az ezredforduló után

Az 1991. évi XVIII. törvény a számvitelről az első, piacgazdasági követelményeknek egyértelműen megfelelni szándékozó szabály, ami kezdetben a beszámolók elkészítésére vonatkozó legfontosabb előírásokat tartalmazta, és a törvényalkotók szándéka szerint keretjellegű volt, elsősorban az EGK vonatkozó irányelveire és a hatályos IAS-ekre építve.

Azzal a szándékkal készült, hogy a szakemberek számára csak értékelési és „magatartási” szabályokat írjon elő (I. számviteli alapelvek), de – utalva a fent említett, történelmi tényezőkből eredő szakmai attitűdre – ez nem valósulhatott meg. A törvényt folyamatosan bővítették, de nem egy előre megtervezett koncepció alapján, hanem a kiteljesedő piacgazdaság és a pontos előírásokat igénylő szakma igényeinek megfelelően.

A törvény 1998-as közösségi kontrollja megállapította, hogy nem teljes mértékben eurokonform, így megszületett a 2000. C. törvény a számvitelről, ami már a lehetséges csatlakozás követelményei alapján készült.

Mértékadó számviteli szakemberek, köztük Nagy Gábor a törvény megalkotása előtt két időtávot említett a jogalkotók számára, a rövid távú törvényalkotást, illetve a hosszú távú standardalkotást. Az utóbbinál azonban felhívta a figyelmet a „magyar környezeti igények és sajátosságok” figyelembe vételére (Nagy, 1999:376).

A 2000. évi C. törvény a számvitelről pontosította, rendezte a korábbi törvény pontatlanságait, ellentmondásait, szerkezete tisztábbá, ezáltal átláthatóbbá vált. Eurokonformitás szempontjából megfelelt az elvárásoknak, mindazonáltal a törvényalkotók egyértelművé tették, hogy ugyanolyan részletes szabályokat tartalmaz, mint az előző. A törvény és a számviteli standardokról szóló kormányrendelet² is egyértelművé tette, hogy a későbbiekben a standardok tartalmazzák majd a részletes szabályokat, eljárásokat, módszereket. A standardalkotással lehetővé vált a többszintű szabályozás kialakítása, ami egyben lehetőséget adott arra is, hogy a törvényalkotó felhagyjon az állandó „pontosítással”, ahogyan a 1991. évi XVIII. törvényben tette.

A fent említett lehetőséggel azonban – feltehetően a kodifikált jogrendszer és a kontinentális szabályozás sajátosságaiból adódóan, a csatlakozással járó kényszerű szabályozási lépések és a megszakadt standardalkotási folyamat miatt – nem éltek a törvényelőkészítők és törvényhozók. A számviteli törvény évenkénti módosítása folytatódott. A módosítások tartalmát vizsgálva (vö. Borbély, 2012, IV. fejezet)

² 202/2003. (XII.10.) Kormányrendelet a magyar számviteli standardokról, azok értelmezéseiről és a kapcsolódó eljárási rendről.

érzékkelhető, hogy a folyamatos változások próbára teszik a felkészült szakembereket is. Ha megemlítjük a számvitelhez szorosan kapcsolódó adószabályok gyakori változását, amelyek ismerete nélkül a könyvvezetés és beszámolókészítés lehetetlen, akkor egyértelműen megállapítható, hogy a szakemberek helyzete nehéz. Ennél fontosabb, hogy mindez hozzá járul, hogy a gazdálkodási környezet sem eléggé kiszámítható a gyakori változások miatt. Ezt a megállapítást jól alátámasztja a World Economic Forum³ 2012-es vizsgálata és versenyképességi listája, ahol a „The most problematic factors for doing business” listáján, Magyarország esetében az első öt helyből három az adózáshoz és a bürokráciához kapcsolódik.

A „fiskális szennyezettség” (Richard, 1995) tehát továbbra is fennáll, ahogyan King, Beattie és Cristescu (2001) is leírták fent említett cikkükben.

Az Európai unióhoz való csatlakozás évében Matukovics Gábor a következőt írta: „a magyar számviteli törvény mint általános szabály nem tud reagálni a piac, a befektetők, a tulajdonosok és a jogászok ötleteire és elvárásaira” (Matukovics, 2004:66), azaz rugalmatlan. A megállapítás ma is helytálló, mert a piaci változásokra adott szabályozási reakció a minden évben módosított törvény. „A magyar számviteli törvény mint általános szabály” is egyelőre kívánatos jövőkép, amelyet a kétszintű szabályozás megalkotásával valóban létre lehet majd hozni.

További fontos probléma, hogy a szabályozás nem illeszkedik megfelelően a magyar gazdaság szerkezetéhez a vállalkozások mérete tekintetében. Ezen azonban változtat(hat) a mikrovállalkozások beszámolójáról szóló kormányrendelet, ami lehetővé teszi a számviteli törvényben megfogalmazott – a számviteli információra vonatkozó – költség-haszon elv érvényesülését.

A fent említett aszimmetriákat – hatalmi ágak vs. szakmai szervezetek, törvényhozás vs. végrehajtó hatalom – és a fent felsorolt problémákat – jogalkotási sajátosságok, fiskális szennyezettség és a szabályozás inkongruenciája a vállalkozások méretével – vizsgálva a két halmaz metszete a jogalkotás.

Mivel a kontinentális típusú számvitelek sajátossága, hogy a számvitelt (elsősorban) törvény szabályozza, egyértelmű a törvényhozás és a végrehajtó hatalom túlsúlya a kétségtelenül egyre erősebb szakmai szervezetekkel szemben, és elenyésző a bírói ítéletek, mint precedensek befolyása a szabályozásra. A számviteli szabályozó rendszereket befolyásoló tényezők számbavételére és vizsgálatára hely hiányában nem térek ki, de hivatkozom Roberts, Weetman, Gordon (1998) „Nemzetközi pénzügyi számvitel összehasonlító megközelítésben” című művére, ami a befolyásoló tényezők mellett számos klasszifikációs rendszert is bemutat, ahol a jogalkotás szerepet játszik.

A törvényhozás és a végrehajtó hatalom (lehetséges) kapcsolatának bemutatásához vizsgáljuk meg a magyar számviteli standardalkotás folyamatát!

A standardalkotási folyamat⁴ 2004-ben, a csatlakozás évében kezdődött, amikor a Standard Előkészítő Testület javaslatot tett a Standard Testületnek a témakörökre, időbeli ütemezésre és a munka során mérlegelendő körülményekre. A részletes eljárási és működési rendet is ekkor fogadták el. A Standard Előkészítő Testület 2006-ban a számviteli politika, a lízingek, a készletek általános koncepcióját fogadta el. Ugyanebben az évben történt a részletes szakmai koncepció kidolgozása, vitára bocsátása, azok elfogadása és a standardok szövegére a javaslat összeállítása. Ekkorra tervezték a standard-javaslatok kihirdetésének kezdeményezését a

³ http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2012-13.pdf

⁴ <http://www.kormany.hu/hu/nemzetgazdasagi-miniszterium/ado-es-penzugyekert-felelos-allamtitkarsag/hirek/magyar-szmviteli-standard-testulet>

pénzügyminiszternél. A folyamat azonban megszakadt, így a standardok rendeletként kihirdetésére nem történt meg (Borbély, 2012).

A folyamat 2011-ben újra elindult (Adorján, 2012) az Országos Számviteli Bizottság, a Magyar Számvitel Standard Testület és a Standard Előkészítő Testület tagjainak újválasztásával, az eljárási és működési rend elfogadásával. A korábbi munka folytatásaként a már előkészített standardok közül a készletekkel és a számviteli politikával foglalkozót találták aktualizálhatónak. Mindkettőnek végleges az általános szakmai koncepciója⁵.

A nemzetközi folyamatokkal összhangban előkészítették a „Mikrogazdálkodói beszámoló” általános koncepciójának tervezetét, aminek tervezett hatályba lépése 2013 eleje. Ezzel a standarddal a sajátos egyszerűsített beszámoló kikerül a számviteli törvényből. Legfontosabb jellemzői, hogy „egy tömör szabályrendszerben kerüljenek összefoglalásra azok az előírások, amelyek alapján a beszámoló összeállítható”, és „... nincsenek vagy csak korlátozott választási lehetőségek állnak a mikrogazdálkodók rendelkezésére” (Adorján, 2012:264).

A mikrogazdálkodói beszámolóról szóló szabályozás várhatóan kormányrendeletként jelenik meg és összhangban az adó- és társadalombiztosítási szabályok egyszerűsítésével jelentősen könnyíthet a mikrovállalkozások terhein.

A magyar szabályozás jellemzői

2012-ben a magyar szabályozás egyszintű, a vállalkozásokra vonatkozó számviteli előírások egyelőre törvénykezési szinten jelennek meg. A 2000. évi C. törvény magalkotása óta „minden számviteli problémát lefedő” szabályozást folytatnak a törvényalkotók és törvényelőkészítők. Ezáltal a szabályozás rugalmatlan, nem jobban kiszámítható, mint egy keretjellegű törvény esetén. Ficzer (1995) „A törvény és a rendelet viszonyának kérdése” című írásában röviden foglalkozik a jogi túlszabályozás jelenségével, és megállapítja, hogy a helyes kérdés felvetés az, hogy a „jogszabályok számának alakulása összhangban van-e a tényleges állami-társadalmi igényekkel” (Ficzer 1995:30). Ha nem, előfordulhat a jogi eszközök túlértékelése, a jog „mindenhatóságának” feltételezése. A szerző nem a törvényalkotás túlsúlyát tekinti problémának, hanem azt, hogy a közigazgatási szakapparátus uralja az előkészítést, anélkül, hogy ebben a munkában civil-társadalmi és független, tudományos szervezetek képviselői is részt vennének (Ficzer 1995:34). Ez a tény különösen azért lehet fontos a számviteli szabályozásban, mert az elsőnek említett aszimmetriát (hatalmi ágak vs. szakmai szervezetek) jelentősen csökkentheti, és kiépülhet a számvitelre vonatkozóan egy „ún. többlépcsős szabályozási modell” (Ficzer 1995:33). Ez a modell (normatív előírásokat tartalmazó, keretjellegű törvény és a hozzájuk kapcsolódó, a miniszteri rendeletként kihirdetett standardok) csökkentheti a második aszimmetriát (törvényhozás vs. végrehajtó hatalom) is. Ezzel a folyamattal a szabályozás jóval rugalmasabbá válna. A mikrogazdálkodók beszámolójának számviteli törvényen kívüli kezelése összhangban áll a fent említett költség-haszon elvvel és megszüntetné a jelenleg fennálló inkongruenciát.

⁵ <http://www.kormany.hu/hu/nemzetgazdasagi-miniszterium/ado-es-penzugyekert-felelos-allamtitkarsag/hirek/szamvitel-szamviteli-standardok>

Összegzés

A fent bemutatott jogszabály-alkotási sajátosságok ellenére az elindult standardalkotás, a mikrovállalkozások beszámolójának külön kezelése kiutat mutathat a túlszabályozottság zsákutcájából. Ehhez az is szükséges, hogy az állam jogalkotási, fiskális, ellenőrzési szerepét és információszükségletét mérsékelje, a szakmailag független ellenőrzésre helyezze a súlyt, a lehető legjobban függetlenítse egymástól a számviteli és adózási szabályokat.

További befolyásoló tényező az állam lehetséges szerepvállalása a standard-testületek finanszírozásában. Állami finanszírozás esetén nehezen megvalósítható a szakmai függetlenség. A szabályalkotó testületnek jogilag elismertté és szakmailag önállóvá kell válnia (Mészáros, 2003). A testületnek állandó párbeszédet kell folytatnia nemcsak más szakmai szervezetekkel, hanem a törvényalkotókkal is, ahogyan Ficzeré említette.

Végül nem tartom elhanyagolhatónak azt a tényt sem, hogy a jelenlegi számviteli szabályismeret mellett a szakembereknek a standardalkotás folyamatával párhuzamosan meg kell tanulniuk, és fel kell vállalniuk a problémák, jelenségek önálló értelmezését és ezek következetes alkalmazását és a fiskális szennyezettség csökkentésére a számviteli és adózási szempontok szigorú szétválasztását. A fenti változások elindulása és megvalósítása jelentősen javíthatja a gazdálkodási környezetet és annak kiszámíthatóságát Magyarországon.

Irodalomjegyzék

- ADORJÁN Cs. (2012): Újraindult a magyar számviteli standardalkotás. *Számvitel, Adó, Könyvvizsgálat*, 54 (6), 264-265.
- BORBÉLY K. (2007): *Hosszúra nyúlt átmenet? Magyarország, Románia és Szlovákia számviteli szabályozó rendszerei és a vállalkozások éves beszámolójának megbízható és valós képe a kilencvenes évek elejétől 2005-ig*. Doktori értekezés. Győr: Széchenyi István Egyetem Multidiszciplináris Társadalomtudományi Doktori Iskola.
- BORBÉLY K. (2012): *Fejezetek a számvitel történetéből*. Sopron: Gazdasági Tudásközpont Alapítvány.
- FICZERE L. (1995): A törvény és a rendelet viszonyának kérdései. In *A közigazgatás szerepe a jogalkotásban. Tanulmányok a közigazgatás továbbfejlesztéséhez*. Pécs: Unió.
- KING, N., BEATTIE, A., CRISTESCU, M., & WEETMAN, P. (2001): Developing accounting and audit in a transition economy: the Romanian experience. *The European Accounting Review*, 10 (1), 149-171.
- MATUKOVICS G. (2004): A számvitel jövőjének egyes kérdéseiről. *Számvitel, Adó, Könyvvizsgálat*, 46 (2), 64-71.
- MÉSZÁROS L. (2003): Az uniós csatlakozással megkezdődik a magyar számviteli standardalkotás. *Számvitel, Adó, Könyvvizsgálat*, 45 (12), 521-522.
- NAGY G. (1999): A számviteli szabályok továbbfejlesztésének koncepciója. *Számvitel, Adó, Könyvvizsgálat*, 41 (9), 375-378.
- RICHARD, J. (1995): The evolution of the Romanian and Russian accounting charts after the collapse of the communist system. *The European Accounting Review*, 4 (2), 305-322.
- ROBERTS, C., WEETMAN, P., & GORDON, P. (1998): *International Financial Accounting. A Comparative Approach*. London: Financial Times Professional Limited.